

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Mart/March 2026]

Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a Armağan

Yavuz Sultan Selim'in Farsça Bir Şiirinin Nazire, Şerh ve Tercümelerinin Çeviri Stratejilerine Göre Değerlendirilmesi

Translation Strategies in the Nazire, Commentary and Translations of a Persian Poem by Yavuz Sultan Selim

Fatih YERDEMİR¹

Doç. Dr. | Gazi Üniversitesi | Gazi Eğitim Fakültesi | Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
fatihyerdemir@gazi.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-3147-5012> | <https://ror.org/054xkpr46>

Şerife YERDEMİR²

Doç. Dr. | Kırıkkale Üniversitesi | Yabancı Diller Yüksekokulu | Yabancı Diller Bölümü
serifeyerdemir@kku.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0001-8896-2551> | <https://ror.org/01zhwwf82>

Atıf | Citation: Yerdemir, F. & Yerdemir, Ş. (2026). Yavuz Sultan Selim'in Farsça Bir Şiirinin Nazire, Şerh ve Tercümelerinin Çeviri Stratejilerine Göre Değerlendirilmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(1), s. 176-200.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1878028>

<https://izlik.org/JA29WK62KN>

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 30.01.2026

Kabul Tarihi: 27.03.2026

Yayın Tarihi: 30.03.2026

Değerlendirme: Çift kör hakemlik

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı: Yazarların araştırmaya katkı payları %50'er oranla eşittir.

Fon Desteği: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Telif Hakkı ve Lisans: Bu dergide yer alan makaleler [Creative Commons CC-BY-NC](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanır.

Etik Bildirim: adeddergi@gmail.com

Article Information

Article Type: Research Article

Date Recieved: 30.01.2026

Date Accepted: 27.03.2026

Date Published: 30.03.2026

Review Reports: Double-blind peer review

Conflicts of Interest: The authors has declared no conflict of interest.

Author Contribution Statement: The authors' contribution rate to the study is equal (50% each).

Funding Support: The author has declared that no financial support was received for this study.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this article.

Ethics Statement: Scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study.

Plagiarism: This article has been scanned with iThenticate software. No plagiarism was detected.

Copyright&License: Articles in this journal are published under the [Creative Commons CC-BY-NC](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) license.

Complaints: adeddergi@gmail.com

Öz

Klasik Türk edebiyatında tercüme, şerh ve nazire geleneği kökleri eskilere dayanan bir pratiği temsil etmektedir. İslam'ın kabulüyle beraber Arapça ve Farsçadan birçok eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bazı eserler nazmen ve nesir olarak Türkçeye aktarılırken bazı eserler de tafsilatlı bir şekilde şerh edilmiştir. Yeri geldiğinde bu tercüme ve şerhlerin dışında kaynak metinlere eklemeye ve çıkarma yapılarak tercüme-telif eserler de kaleme alınmıştır. Kimi zaman eserin tamamı tercüme edilirken bazen eserden seçme metinler veya tek başına bir manzumeye de tercümeler yapılmıştır. Bu çalışmada *Yavuz Sultan Selim Divânı*'nda yer alan Farsça "-âf" kafiye bir manzumenin Türkçeye yapılan nazmen tahvil, nazire, şerh ve tercümeleri incelenmiştir. Bu bağlamda öne çıkan husus Ali Emîrî'nin *Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuası*'nda 31 Mayıs 1334/1918 yılında aynı sayfada şairin oğlu Kânûnî'nin bu şiiri "nazmen Türkçeye tahvil" başlığı altında şiirin ilk nazmen Türkçeye tercümesini vermiş olmasıdır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda aynı şiire Kânûnî'nin nazire yazdığı da tespit edilmiştir. Hüseyin Şevket'in 1911 yılında *Yavuz Selim Divânı*'ndan seçme gazellerden hareketle oluşturduğu eserinde bu gazeli de seçmeleri arasına aldığı ve nazmen Türkçeye tercüme ettiği belirlenmiştir. Gazel üzerine son nazmen çeviri 2015 yılında Gökhan Gökmen tarafından serbest nazım şekliyle yapılan tercümedir. Nazmen tercümeler dışında Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi 1896 yılında *Divân*'a klasik yöntemlerle şerh yazmıştır. Çalışmaya esas alınan bu gazel şerhte de mevcuttur. Bunların dışında Şeyh Vafî, Ali Nihad Tarlan, Fatih Köksal ve İbrahim Kaya vd. tarafından yapılan çalışmalarda bu gazel nesir olarak tercüme edilmiştir. Şiir, seçmelerde en çok tercih edilen gazeller arasında yer almaktadır. Bu çalışmada söz konusu şiirin nazmen tahvil, nazire, şerh ve tercümeler bağlamında çeviri stratejileri açısından yüzyıllar boyunca nasıl ele alınıp yorumlandığı karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı; Farsça Klasik Şiir; Nazmen Tahvil; Tercüme; Şerh

Abstract

In Classical Turkish literature, the tradition of translation, commentary (sharh), and imitation (nazire) represents a practice with roots extending back to earlier periods. With the acceptance of Islam, many works from Arabic and Persian were translated into Turkish. While some works were translated into Turkish in both verse and prose, others were commented on in detail. Where appropriate, beyond these translations and commentaries, original translations were also written by developing the underlying texts, adding to and subtracting from them. While the entire work was translated, sometimes only selected texts from the work or a single poem were translated. This study is based on a Persian poem with the rhyme "-af" found in the Divan of Yavuz Sultan Selim. A notable point in this context is this ghazal is that it was published by Ali Amiri in the Ottoman History and Literature Journal on May 31, 1334/1918. On the same page, his son, Kanuni, gave the first verse translation of this Persian poem into Turkish under the title "verse translation". Studies have revealed that Kanuni wrote a poem in imitation (nazire) of the same poem. Hossein Shavkat, in his 1911 work translating selected ghazals from the Divan of Yavuz Selim into verse, also translated this ghazal into verse. The most recent verse translation of the ghazal was done in 2015 by Gökhan Gökmen in free verse. Besides verse translations, Manastırlı Danish Ahmed Efendi wrote a commentary (sharh) on the Divan using classical methods in 1896. In addition, it has been translated into prose by Sheikh Vafî, Ali Nihad Tarlan, Fatih Köksal, İbrahim Kaya, and others. The poem is also among the most frequently chosen ghazals in selections. In this study, how the poem in question has been approached and interpreted over the centuries in terms of translation strategies, within the context of verse adaptation (nazmen tahvil), imitation (nazire), commentary (sharh), and translation, will be examined through a comparative approach.

Keywords: Classical Turkish Literature; Persian Classical Poetry; Verse Conversion; Translation; Commentary

Giriş

Tercüme, sözlüklerde genelde tefsir ve beyan gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Modern bir kavram olan “çeviri” ile “tercüme”nin hem kavram hem de işaret ettikleri pratikler açısından zamana ve kültüre bağlı kavramlar olarak ortaya çıktığı (Demircioğlu, 2009) çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur.

Tercüme, anlamayı sağlamak üzere yapılan temel yorumlama sürecinin özel bir biçimidir (Bilen, 2007, s. 36). Osmanlıdan günümüze tercümenin işlevi genelde bilgilenmek, öteki kültürü tanıyarak yeni ürünler yaratmak, gelişme ve çağdaşlaşma ile ilerlemenin sağlanması şeklinde olmuştur (Eruz, 2010, s. 156). Aslında yüzyıllar boyunca çeviri; hep yeni pencereler açmak, okuyucunun edebî ve bilimsel açıdan beslenip gelişmesini sağlamak ve temelinde anlamayı kolaylaştırmak gibi bir amaca hizmet etmiştir.

Osmanlı tercüme geleneğinde tercüme kavramı; Türk, Fars ve Arap kültürünün kesiştiği ortak bir alanda yer alan, bu ortak alanı beslemiş olan Farsçadan ve Arapçadan yapılan aktarım pratiklerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan tercüme geleneği; hem kelimesi kelimesine dilden dile aktarımı, hem de kaynak metne bir ölçüde bağlı kalarak ama aynı zamanda tercüme edenin kişisel görüşlerine veya başka kaynaklara bağlı olarak genişletilip eksiltilecek bir yeniden yazma pratiğini kapsamaktadır (Paker, 2014, s. 42). Bu pratikte tercüme yapan kişi, metnin dilinin ait olduğu dünyayı genel yorumlama biçimi içinde yazarın bazı kelimelere yüklediği özel anlamları keşfetmek zorunda kalmaktadır. Sonrasında keşfettiği bu özel anlamı, o dilden farklı ve yabancı bir dilin dünyayı genel olarak yorumlama imkânı içinde yazarın kastettiği anlamı ifade eden kelimelerle karşılamaktadır. Böylece tercüme, yabancı olan bir dilden ve başka bir zamandan gelen metni hedef dilde anlamlı gelen ifadelerle söyleme çabasıdır. Bu durumda tercümede iki tür yabancılıktan söz edilebilir. Biri; dilin neden olduğu yabancılık, diğeri ise; zaman ve tarihin yol açtığı yabancılıktır. Tam bu noktada tercüme bu iki yabancılığı aşp anlamayı sağlamak gibi zor bir işi başarma sürecidir (Bilen, 2007, s. 37).

Çeviri pratiğinde karşımıza çıkan bu yabancılık açısından Osmanlı tercüme tarihine bakıldığında aslında bu geleneğin; hem Arap, Fars ve Türk kültürlerinin örtüştüğü ve bu kültürlerin birbirine pek de yabancı olmadığı bağlamını hatırlattığını hem de Arap ve Fars’a ait kaynak metinlerin çeşitli çevirme şekilleriyle aktarılabilmesini, üstelik kaynak metne sadık kalma, kaynak metni koruma gibi artık günümüzün modern çeviri algısının dışında gerçekleşen bir duruma işaret ettiği (Demircioğlu, 2009, s. 170) rahatlıkla görülebilir.

Anadolu’da ilk edebî eserlerin görülmeye başladığı dönemlerden itibaren yüzyıllar boyunca oluşan kültürel bellekte çeviriyle ilişkili, çeviri vasıtasıyla oluşan bir metin üretimi ve bunun sonucunda oluşan metin türleri karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kolektif bellekte çok çeşitli aktarım uygulamaları da görülmektedir (Demircioğlu, 2009, s. 169-174). Bu bakımdan çeviri yani dilden dile aktarım anlayışının ve bu anlayışı ifade etmek için kullanılan fiiller ve betimleme yollarının mütercime ve onun zamanına göre değişebildiği (Paker, 2014, s. 41) akıldan çıkarılmamalıdır.

Bu bağlamda Cem Dilçin, *Mantıku’t-Tayr*’ın beş çevirisi üzerine karşılaştırmalı bir incelemesinde 14. ve 15. yüzyıldaki aktarımcıların esas olarak “meâl”i Türkçeye aktarmaya çabaladıklarını belirtmiştir (1993, s. 35). Bu yüzden 15. yüzyılda oluşan çeviri geleneği, benzerlik

ve tekrar düzeninde ilerleyen ve pek çok aktarım pratiğinin bütününe işaret eden bir kavramı da ifade etmektedir (Paker, 2014, s. 68).

Osmanlı şairlerinden Nergisî, Gazalî'nin *Kimyâ-yi Saâdet* adlı eserinin bir bölümünün çevirisi olan *İksir-i Saâdet*'in başına; "Tercüme iki kısım olup bir kısmı elfâz-ı mütercemeyi bi'aynihi terkîbi ile ta'birdür, amma bu tarz üzre tercüme kalilü'l-müfâd olduğundan gayri, şâhid-i şîrîn-cemâl, şîve-i letâfet ve hatt u hâl-i fesâhat ü belâgatdan bî-nâsib olur. Ve kısım-i sani me'al-i kelâmı ahz idüp mazmûn-ı sühan-ı musannefü'l-aslı kâlib-i hüsn-i edâya ifrâğ için münâsib-i makâm ba'zı elfâz u ibârât ve terâkib ü isti'ârât ile perdâht-ı zînet virüp murâd-ı musannifi suret-i hûb u tarz-ı mergûbda tahkik u tasvîrdür." (Levend, 1998, s. 83) şeklinde bir açıklama getirerek aslında 17. yüzyıl Osmanlı dönemi tercüme pratiği ile ilgili olarak iki stratejiden yani kaynak metindeki sözdizimine bağlı kalarak ve mealen tercümeyle ilişkin önemli bir bilgiden bahsetmiştir.

Nergisî'nin bu tercüme pratiğinden yola çıkarak Osmanlı dönemi çeviri uygulama ve pratiklerine bakıldığında; Osmanlı yazar ve çevirmenlerin uyguladığı, harfiyen (aynen), mealen (serbest), tevsîen (genişletilmiş) ve bunun yanında hulâsa (özet), taklit (imitasyon), tanzir (benzetme) ve tahvil (değiştirme) gibi Osmanlı kültüründe çok çeşitli çeviri stratejilerinin olduğu araştırmalarda gösterilmiştir (Demircioğlu, 2005, s. 333; Yerdemir, 2024, s. 211-212).

Osmanlı çeviri tarihinin Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle başlayan ve 13. yüzyıldan ve 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar ağırlıklı olarak Arap-Fars edebiyatı ve kültürü bağlamında devam eden bir geçmişe sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu dönemden sonra başka dillerin de kaynak alındığı yaklaşık altı yüzyıllık bir tercüme geleneğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda çeşitli uygulamaların var olduğu ve bu çeşitliliğin 19. yüzyılda da devam ettiği bilinmektedir (Paker, 2004, s. 278; Yazar, 2020, s. 165, Yerdemir, 2024, s. 210).

19. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle Tanzimat dönemi ve sonrasında Batılı fikirlerin yayılması, yeni sosyal ve politik unsurlarla tanışma, edebiyatta biçim ve içerik bakımından farklılaşmaya başlayan yeni bir edebiyatın doğuşuna zemin hazırlamış ve Osmanlı yazar ve çevirmenleri tarafından benimsenen yeni edebî model ve türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Demircioğlu, 2005, s. 11; Yerdemir, 2024, s. 210). Yeni yöntemlerin inşa edildiği bu geçiş döneminde çeviri faaliyetleri, edebiyatın odağında olmuş, çevirmenler de daha çok kaynaktan uzakta, hedefe yakın kabul edilebilir çeviriler yapma eğiliminde olmuştur (Bengi, 1990, s. 82; Yerdemir, 2024, s. 211). Bu dönemde, kaynak metni tam olarak tanıtmayı amaçlayan ve çeviri bilimde yeterli olarak tanımlanan tam çevirilerin yanı sıra kaynak dilin hedef dille uyum halinde olduğu ve çeviri bilimde kabul edilebilir olarak tanımlanan serbest, yani kısmî çeviriler de yapılmıştır. Bu dönemde serbest çevirilerin ise, önceki dönemlere kıyasla daha yaygın yapıldığı görülmektedir (Yerdemir, 2024, s. 211).

Osmanlıdan günümüze kadar gelişen tercüme anlayışına kısaca değindikten sonra yazının genelinde değinilen şerh ve nazire için de kısaca bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Şerh, Arapça bir kelime olup "açma, yarma, genişletme, açıklama ve izâh etme" gibi anlamlara gelmektedir. Şerh; çeşitli ilim dallarında yazılmış bir eseri, bir yazı ya da risâleyi daha anlaşılır hâle getirmek amacıyla kaleme alınmış yazı ya da esere denir. Şerh yazan kişiye de şârih denir. Türk Şerh Edebiyatı'nın 15. yüzyıldan itibaren gelişmeye başladığı ve 17. ve 18. yüzyıllarda en zengin dönemini yaşadığını söylemek mümkündür (Erdoğan, 1997, s. 286-288). Şerh geleneğinin oluşmasında divan edebiyatının en önemli kaynaklarından sayılan *Kur'an-ı Kerim*'i anlama çabaları önemli bir yer tutar (Yekbaş, 2008, s. 191). Metin şerhi eski eserlerdeki

mazmunları anlamak ve onların yazıldığı devri bütün özellikleriyle tanımak için yapılmıştır (Levend, 1998, s. 14). Geçmişten günümüze şerh anlayışı farklılık göstermektedir. Divan şiirlerine yapılan şerhlerdeki üslup ve yöntem ile şiir anlayışında önemli bir değişimin yaşandığı Tanzimat dönemindeki yöntem ve üslup tamamen farklıdır. Günümüzdeki şerh çalışmalarında ise eski yöntemlerin yanı sıra yeni yöntemler de uygulanmaya çalışılmıştır. Bazı şârihler, şerhi, bir eğitim aracı görürken bazıları divan şiirini yermiş, günümüze gelindiğinde ise daha bilimsel ve nesnel çalışmalar ortaya konmuştur. Yani şerhin yerini edebî tenkit almıştır. Son dönemlerde yapılan şerh çalışmaları divan şiirini anlamayı, yorumlamayı ve divan şiirinin estetik dünyasını ortaya koymayı amaçlamaktadır (Yekbaş, 2008, s. 192-201).

Klasik Türk edebiyatında nazire de 15. yüzyıl başlarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Bir şairin şiirine sonradan bir başka şair veya şairin kendisi tarafından kafiye veya kafiye ve redifleri aynı olan, aynı vezin ve konuda yazılan genellikle gazel ve kasidelerde görülen benzer şiirlere nazire denir (Yavuz, 2013, s. 359).

Andrews'un ikameci çeviri olarak adlandırdığı nazire, Osmanlı aktarım geleneğinde kültüre bağlı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre kültürlerarası bir alanda metinlerarası üretimde bulunan Osmanlı şairlerinin etkin eyleyciliğini ön plana çıkarmıştır (Paker, 2009, s. 104).

Görüldüğü gibi tercüme, şerh ve nazireler Osmanlı aktarım pratiğinin etkinlik yelpazesindeki çeşitliliğe dikkat çekmektedir. Osmanlı sahasında tercüme ve şerhlerin büyük bir çoğunluğu şiirlere yazılmıştır. Bunlar Fars sahasında Hâfız, Sa'dî, Mevlânâ gibi ünlü şairler tarafından yazılan eserlere olduğu gibi kimi zaman Anadolu sahasında şair padişah, şair çevirmenler tarafından Farsça kaleme alınmış eserlere de yazılmış olabilir. Osmanlı şair padişahlar da yeri geldiğinde Arapça ve Farsça şiirler kaleme almışlar, Farsça yazılan bir manzumeyi tercüme etmiş ya da onlara nazireler yazmışlardır. Bu konuda baba-oğul padişah şair olan Yavuz Sultan Selim ve oğlu Kânûnî Sultan Süleyman en güzel örneklerdir.

Osmanlı Sahasında Bir Şair Padişah: Yavuz Sultan Selim

Osmanlı sahasında ilme, edebiyata ve özellikle de şiire büyük önem verilmiş ve bunun yanında bazı padişah ve şehzadeler, büyük ve müretteb dîvânlar yazmışlardır (Yavuz, 2014, s. 13-14). Osmanlı padişahlarının büyük çoğunluğu özellikle de yükseliş devrinde saltanat sürmüş olanların hepsi şiirle uğraşmış, bu ciddi ve samimi sanat uğraşısı onların şiire ve sanata olduğu gibi bu işle uğraşan şairlere ve sanatkârlara da ilgi duymalarını sağlamıştır (Köksal, 2019, s. 267-268). Bunlar arasında II. Murad (Murâdî 1404-1451), Fatih Sultan Mehmet (Avnî 1432-1481), Fatih'in oğulları Sultan II. Bâyezid (Adlî 1447-1512) ve Cem Sultan (Cem 1459-1495), II. Bâyezid'in oğulları Yavuz Sultan Selim (Selimî 1470-1520) ve Şehzâde Korkut (Harimî 1467-1519), Kânûnî Sultan Süleyman (Muhibbî 1495-1566), Kânûnî'nin oğulları Şehzâde Mustafa (Muhlisî 1515-1553) ve Şehzâde Bâyezid (Şâhî 1525-1562), Sultan II. Selim (Selimî 1524-1574), III. Murad (Murâdî 1546-1595), III. Mehmed (Adnî 1566-1603), I. Ahmed (Bahtî 1590-1617), II. Osman (Fârisî 1603-1622), IV. Murad (Murâdî 1612-1640), IV. Mehmed (Vefâî 1642-1693), II. Ahmed (1643-1695), II. Mustafa (Meftûnî 1664-1703), III. Ahmed (Necib 1673-1736), III. Mustafa (Cihângîr 1707-1774), III. Selim (İlhâmî 1761-1808), II. Mahmud (Adlî 1784-1839) ve V. Mehmed Reşâd (1844-1918) gibi padişah ve şehzâdeleri saymak mümkündür (Yavuz, 2014,

s. 13-14). Dolayısıyla padişahların şiire olan bu alakası Osmanlı coğrafyasını şiirin, edebiyatın ve sanatın en yoğun şekilde hayat bulduğu topraklar hâline getirmiştir (Köksal, 2019, s. 267-268).

Hem padişah hem de şair olan Yavuz Sultan Selim de şiirle uğraşmış ve aynı zamanda bir divan oluşturacak kadar da Farsça şiir yazmıştır. Yavuz Sultan Selim, tahtı babası II. Bâyezîd'den alıp 1512 yılında tahta çıktıktan sonra 1520 yılında vefatına kadar sekiz yıllık kısa saltanatı süresince çok önemli işler yapmıştır. Yavuz Sultan Selim, hükümdar ve komutan olmasının yanı sıra devrinin önemli şairlerinden biridir (Tokmak, 2015, s. 3-4). Farsça divan tertip eden ilk Osmanlı padişahı olarak da bilinmektedir (Köksal, 2019, s. 268). Nizâmeddîn Ali Şir Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis*'inin Hekim Şâh Muhammed Kazvinî tarafından Farsçaya yapılan tercümede ve zeylinde Yavuz Sultan Selim'in şiir kabiliyetinin çok güçlü, akıcı ve sağlam olduğu, devrinde ondan daha güzel Farsça şiir söyleyen kimse olmadığı, şiirlerinde Kemâleddîn-i İsfahânî (ö. 1237)'nin inceliği, Hâce Hâfız (ö. 1388)'in mana, fesâhat ve belâgatı, Hâce Hüseyin (ö. 1324) ve Emir Hasan-ı Dihlevî (ö. 1375)'nin etkileyiciliği en üst düzeyde birleştiği dile getirilmiştir (Nevâî, 1944, s. 359-360). Âşık Çelebi, Sultan Selim'in nesrinin nazmından ve nazmda da kasidesinin gazeliyatından daha üstün ve Farsça inşasının Türkçe inşasından daha iyi olduğunu belirtmiştir (2018, s. 198). Şeyh Vasfi, Yavuz Sultan Selim'in bazı Farsça şiirlerini tercüme ettiği *Bârîka* isimli eserinin mukaddimesinde "Eş'âr-i Fârisiyyesi ise bülegâ-yı A'câm-ı çâr-i nâ-çâr üslûb-i ifâdesine âferin-hân edecek bir meziyyet-i mahsûsayı hâ'izdir." ifadesiyle Yavuz'un Farsça şiir söylemede İranlıları bile hayran bırakacak bir meziyete sahip olduğunu vurgulamıştır (Şeyh Vasfi, 1891, s. 4).

Yavuz Sultan Selim *Dîvânı*'nın çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır. 1800'lü yıllardan bu yana Yavuz Sultan Selim *Dîvânı*'nın çeşitli baskıları da yapılmıştır. Bunlardan ilki Seyyid Abdi tarafından 1807-1808 yılında 78 varak olarak istinsah edilmiş nüshadır. Yavuz Sultan Selim *Dîvânı* matbu olarak ilk kez 1890 yılında Hüseyin Hüsnü tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır. *Dîvân*'ın 7 nüshasının karşılaştırılmasıyla oluşturulan metni ise Alman İmparatoru II. Wilhelm'in emriyle Paul Horn tarafından 1904 yılında Berlin'de neşredilmiştir. *Dîvân*'ın Bedri Mermutlu tarafından iki nüshasının tıpkı basımından hazırlanan neşir 2021 yılında yayımlanmıştır. İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından *Dîvân*'ın tenkitli neşri ile Türkçeye çevirisi 2023 yılında yayımlanmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Farsça Bir Şiirine Yazılan Nazire, Şerh ve Tercümeler

Tespit edilebildiği kadarıyla Yavuz Sultan Selim *Dîvânı* üzerine yapılan tercüme çalışmalarının ilki, *Dîvân* bağlamında olmasa da Yavuz Sultan Selim'in bir gazelinin oğlu Kânûnî Sultan Süleyman tarafından nazmen yapılan çevirisidir. Diğer tercüme çalışması Şeyh Vasfi'nin 1891-1892 yılında *Dîvân*'dan seçtiği bazı beyit ve mısraları tercümesinden oluşan yayımıdır (Şeyh Vasfi, 2015). 1896 yılında Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi tarafından *Dest-âviz-i Dâniş* isimli bir şerh çalışması da kaleme alınmıştır. *Dîvân*'ın bilinen manzum tek tercümesi ise Hüseyin Şevket'in Hüseyin Hüsnü tarafından neşredilen seçmeyi baz alarak 1911 yılında kaleme aldığı Yavuz Sultan Selim *Dîvânı*'nın *Nazmen Tercümesi* isimli eseridir. Eserde 94'ü gazel olmak üzere 100 manzume mevcuttur (Aydemir & Yerdemir, 2022, s. 287). Paul Horn tarafından neşredilen *Dîvân*, Ali Nihad Tarlan tarafından 1946 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserde 305 gazelin çevirisi mevcuttur. Selim'in değişik nazım şekilleriyle yazılmış 26 Türkçe şiiriyle *Farsça Dîvân*'ından seçilmiş 18 gazeline yer verilen çalışma 2022 yılında Fatih Köksal tarafından *Savaşta Yavuz Şiirde Selim* ismiyle yayıma hazırlanmıştır. Son olarak İbrahim Kaya, Hasan

Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından *Dîvân*'ın tenkitli neşri hazırlanmış ve günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Şu ana kadar *Yavuz Sultan Selim Dîvânı*'nın en hacimli olarak hazırlandığı eserde 15 kaside, 1 terakib-bend, 1 muhammes, 2 tahmis, 560 gazel, 1 kısa mesnevi, 1 nazım, 11 kıta, 9 rubai, 21 matla, 7 müfred ve 8 mısra bulunmaktadır (Kaya vd., 2023, s. 8-9).

İncelemeye esas aldığımız ve bahsi geçen nazire, şerh ve tercümelerde yer alan manzume “-âf” kafiyeli gazeldir. Yavuz Selim'in oğlu Kânûnî bu gazele hem nazire yazmış hem de gazeli nazmen tercüme etmiştir. Kânûnî tarafından iki defa üzerinde durulan bu gazel seçme basımlar ile şerh ve tercümelerde yer alan ortak nadir gazellere dendir. *Bârîka* isimli eserde Şeyh Vasfî, bu gazeli 114-120. beyitler arasında tercüme etmiştir. *Dest-âvîz-i Dâniş* isimli eserde 65., Hüseyin Şevket'in manzum tercümesinde 59. gazeldir. Oğlu Kânûnî'nin nazmen Türkçeye tahvili ise Ali Emîrî tarafından “*Yavuz Sultan Selim Hân Hazretlerinin Fârsî Gazel-i Şâhaneleri-Kanunî Sultan Süleyman Hazretleri Tarafından Nazmen Türkçeye Tahvili*” başlığıyla 31 Mayıs 1334/1918 yılında, Evkaf-ı İslamiye Matbaasının baskısıyla *Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuası*'nda sayfa 39-40'da neşredilmiştir.¹ Bu şiir, Ali Nihad Tarlan'ın tercümesinde 189. gazeldir. Gökhan Gökmen tarafından 2015 yılında hazırlanan Şeyh Vasfî'nin *Bârîka* adlı çalışmasında 49. gazeldir. Bu eserde yazarın kendisi ayrıyeten gazeli serbest nazımla Türkçeye tercüme etmiştir. Mehmet Fatih Köksal tarafından hazırlanan eserde 189., İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından yapılan tercümeye 317. gazeldir.

Gazel üzerine bir nazire, bir şerh, biri serbest olmak üzere üç nazım ve dört tane de nesir olarak tercüme bulunmaktadır. Bu çalışmada gazel üzerine yapılan tahvil, nazire, şerh ve çeviriler verilirken şöyle bir sıralama takip edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in gazelinin her beytinin altına kronolojik olarak önce oğlu Kânûnî'nin tahvili, sonra naziresi, Vasfî'nin nesir olarak yaptığı tercüme, sonra şerh, Hüseyin Şevket'in nazmen tercümesi, Tarlan'ın nesir olarak yaptığı çeviri, daha sonra da sırasıyla Gökmen'in nazmen tercümesi, Köksal, İbrahim vd. tercümeleri verilmiştir. Bütün bu bilgiler sunulduktan ve incelendikten sonra çeviri stratejileri de göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde de yine önce Kânûnî'nin tahvili ve naziresi, sonra nazmen yapılan çevirileri birlikte vermek suretiyle Hüseyin Şevket ve Gökmen'in nazmen tercümesinin, sonra şerh, daha sonra nesir olarak yapılan çevirilerin sırasıyla Vasfî, Nihad Tarlan, Köksal ve İbrahim vd.'nin tercümelerine dair ve onların kullandıkları stratejiler ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmaya esas olan inceleme ve değerlendirme kısımları, 20. yüzyılda Mona Baker tarafından kuralları belirlenmiş çeviri stratejilerine göre incelendiği ve bu doğrultuda değerlendirmelerde bulunulduğu için bu bölümde kısaca bu çeviri stratejilerinden bahsedilecektir.

Mona Baker'in Çeviri Stratejileri ve Yavuz Sultan Selim'in Farsça Bir Şiirine Yazılan Nazire, Şerh ve Tercümeler'in Bu Stratejiler Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Strateji; kelime anlamı olarak bir çevirmenin bir metni çevirirken o metne yaklaşımı ve başka bir dile aktarımı sırasında izlediği yöntemdir (Gürçağlar, 2014, s. 38). Bir sözcüğün, deyim ya da kalıp bir ifadenin başka bir dile aktarılma şekli çeşitli faktörlere bağlıdır. Başka bir dile aktarma ya da çeviri sırasında sözcük, deyim ya da kalıp ifadeyi oluşturan sözlüksel öğelerin hedef dile

¹ Ali Emîrî tarafından Nazmen Türkçeye tahvili olarak bahsi geçen gazel *Kanuni Sultan Süleyman Dîvânı*'nda 1547'de yer almaktadır (Yavuz & Yavuz, 2016, s. 839).

bulduğu karşılığın uygunluğu ya da uygunsuzluğu gibi diğer faktörler de önem kazanmaktadır (Baker, 2001, s. 72; Yerdemir, 2023, s. 549). Mona Baker bu konuda dört ana strajiden bahseder:

Benzer anlam ve benzer biçimle çeviri (tam eşdeğerlik) tekniği; kaynak dildeki bir sözcük veya deyimnin kabaca aynı anlamı taşıyan ve buna ek olarak eşdeğer sözlük öğelerinden oluşan hedef dilde bir karşılık bulmayı ifade eder (Baker, 2001, s. 72).

Benzer anlam fakat farklı biçimle çeviri (kısmî eşdeğerlik) stratejisinde, kaynak ve hedef dilde aynı anlama sahip olan iki ifadenin farklı sözcüklerle karşılanma durumu söz konusudur (Baker, 2001, s. 74).

Açıklama veya yorumlama yoluyla çeviri yöntemi; hedef dilde bir eşleşme bulunmadığında veya kaynak ve hedef dillerin üslup tercihlerindeki farklılıklar sebebiyle en çok tercih edilen stratejidir (Baker, 2001, s. 74-75). Bu stratejide çeviri kelime kelime yapılırsa kaynak dildeki anlam bozulabilir, bu yüzden çevirmen uygun kelimelerle çeviriyi süsleyebilir ve eklemeler yapabilir. Çevirmen bu stratejide yerleştirme yaparak kaynak metne ve yabancılaştırma yaparak da hedef dile yakınlaşır.

Çıkarma yoluyla çeviri stratejisi, çevirmenin kaynak dilde geçen ve hedef dilde bulamadığı bir ifadeyi ihmal etmesine veya o ifade üzerinde oynamasına imkan sağlayan bir stratejidir (Baker, 2001, s. 78).

Bundan sonraki bölümde, Yavuz Sultan Selim'in Farsça gazeli, Kânûnî'nin bu gazele yazdığı nazmen tahvili, naziresi, gazelin şerhi, nazmen ve nesir olarak tercüme ve yukarıdaki stratejiler yönünden incelenmesi yer almaktadır:

1. Beyit

mefûlü/fâilâtü/mefâilü/fâilân

گر لشکر عدو بود از قاف تا به قاف
بالله هیچ روی نمی تابم از مصاف

Ger leşker-i adû buved ez-Kâf tâ be-Kâf

Billâh hîc rûy ne-mî tâbem ez-masâf

Bu gazele Yavuz Selim'in oğlu Kânûnî tarafından bir tercüme bir de nazire yazılmıştır. Tercüme, Ali Emîrî tarafından neşredilen *Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuası*'nda "Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretleri tarafından nazmen Türkçeye tahvili" başlığıyla neşredilmiştir. Bu tahvilde bahsi geçen şiirle vezin ve kafiye aynıdır. İlk beytin tercümesi şu şekildedir:

Karşımda olsa leşker eğer Kâf tâ be-Kâf

Nâ-merd odur ki yüz çevire görüncek masâf (Emîrî, 1915, s. 39).

Tespit edilebildiği kadarıyla zemin şiire esas alınan Yavuz Sultan Selim'in bu gazeline yapılan tek nazire oğlu Kânûnî Sultan Süleyman'ın naziresidir. *Muhibbî Dîvânı*'nda aynı vezin ve kafiye ile kaleme alınmış 1564. numarada kayıtlı olan gazel naziredir ve şu şekildedir:

Olsa adüvv leşker[i] karşımda sâf sâf

Sanmañ ki beni yüz çevürüp itmeyem masâf (Yavuz & Yavuz, 2016, s. 847).

Bârika isimli eserde Şeyh Vasfî, bu gazeli 114. beyit olarak tercüme etmiştir:

“*Kâf*dan *Kâfa* düşman askeri olsa da billâh cenkten hiç yüz çevirmem (Şeyh Vasfî, 1891, s. 47).

Klasik şerh yöntemleriyle kaleme alınan *Dest-âvîz-i Dâniş* isimli şerhte şârih, ilk önce beyitteki kelimelerin tek tek anlamını vermiş, daha sonra mahsul-i beyt kısmında ise beyti şöyle şerhetmiştir:

*Mahsûl-i beyt: Eger düşmenin askeri Kâf*dan *Kâfa* dek olur ise Allâh’a kasem iderim ki; cengden yüz çevirmem; yanî farazâ cebel-i *Kâf* gibi düşmen askeri dünyâyı ihâta ider ise mütevekkilen ale’llâhu teâlâ hücum idüp muhârebe eylerim girü dönmem ve bi’inâhetillâh gâlib ü muzaffer olurum (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 391-392; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 382).

Hüseyin Şevket, nazmen tercümesinde bahsi geçen gazelin veznini değiştirip vezni “fâilâtün fâilâtün fâilün” yapmıştır. Eserde beytin Türkçeye nazmen çevirisi ise şöyledir:

Olsa bî-had leşker-i düşmen banâ yokdur hilâf

Eylerem billâh ben anlar ile ceng ü masâf (Şevket, 2023, s. 111).

Ali Nihad Tarlan tarafından nesir olarak yapılan çeviri şöyledir:

“*Düşman askeri Kaftan Kafa kadar olsa Allah hakkı için o savaştan yüz döndürmem.*” (Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen’in vezinsiz serbest nazım şekliyle yaptığı tercümesi mesnevi nazım biçimiyle kafiyeleşmiştir:

Dağdan dağa kadar olsa da düşman askeri

Billâh savaş meydanından çevirmem yüzümü geri (Gökmen, 2015, s. 90).

Mehmet Fatih Köksal tarafından hazırlanan eserde ilk beytin Türkçeye çevirisi şöyle verilmiştir:

“*Düşman askeri Kaftan Kafa kadar da olsa Allah için o savaştan yüz çevirmem.*” (Köksal, 2022, s. 105).

İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından hazırlanan eserde bu ilk beytin çevirisi şu şekildedir:

“*Kaftan Kafa kadar her tarafı düşman askeri kuşatsa da Allah’a yemin olsun ki savaştan asla yüzümü çevirmem.*” (Kaya vd., 2023, s. 592).

Kânûnî’nin nazmen tercümesi ve naziresinde, vezin ve kafiye kısıtlanması nedeniyle şiirdeki kelimelerin neredeyse hepsi zemin şiire sadık kalınarak tekrar edilmiştir. Fiiller Türkçeleştirilmiştir. Benzerlik esas alınarak birebir, kelimesi kelimesine çeviri yapılmıştır. Zemin şiirde geçen “adû”, “leşker” ve “masaf” isim soyu kelimeler Kânûnî’nin naziresinde aynen korunmuştur. “Ger buved” fiili, Türkçe “olsa” çekimli fiili ve “rûy ne-mî tâbem” deyimini ise “yüz çevirmek/döndürmek” anlamında Mona Baker’in uyguladığı çeviri stratejileri bağlamında tam eşdeğerlilikle Türkçeye aktarılmıştır. Kânûnî’nin naziresinde ve nazmen tahvilinde fiillerin

karşılıklarının kaynak şiirle karşılaştırıldığında benzer kelime grubu ile kelimesi kelimesine çeviri tekniği kullanılarak tam eşdeğerlilikle çevrildiği göze çarpmaktadır. Dikkat çeken diğer husus ise “billâh”, yemin ifadesi yerine “sanman” kelimesinin kullanılmasıdır. “Yüz çevirmem” demesi gerekirken vezin gereği “yüz çevirip” deyimine olumlu bir anlam vermiştir. Sonra “masaf” ve “etmemek” fiilini biraraya getirerek mısradaki olumsuz manayı bu şekilde vermeyi tercih etmiştir. Metinde yer alan “Kâf” kelimesi yerine “sâf” kelimesini ikileme şeklinde kullanarak askerin çokluğunu ifade etmiştir.

Nazmen tahvilde “leşker”, “Kâf tâ be-Kâf” ve “masaf” kelimeleri yerlerini aynen korurken diğer kelimeler ise açımlayıcı çeviri stratejisi ile Türkçeye aktarılmıştır. Kânûnî, “yüz çevirmek” deyimini çekimli fiil olarak kullanıp kaynak şiirde var olmayan “görmek” fiilini eklemiş ve yemin ifadesi olan “billâh” kelimesi yerine de “nâmerd” kelimesini tercih ederek açımlayıcı ve yorumlayıcı çeviri tekniğini uygulamıştır. Dikkat çekici nokta ise “Kâf tan Kâfa” olması gereken ifadeyi Farsça gramer kurallarına göre “Kâf tâ be-Kâf” şeklinde harfiyen yani aynen almış olmasıdır. Burada öne çıkan özellik Kânûnî'nin yaşadığı dönemde çeviri geleneği açısından bir noktada metne bağlı kalma, benzerlik ve tekrar düzeyinde çeviriyi esas almasıdır.

Hüseyin Şevket'in nazmen tercümesinde göze çarpan en önemli değişiklik vezindir. Kaynak şiirin veznini kullanmamıştır. O, şiirin Farsça anlamının Türkçeye nasıl ifade edileceğini düşünmüş ve sonra metni Türkçeye tekrardan kurgulayarak manayı nazım olarak vermiştir. “Kâf tan Kâfa” ifadesi çokluk bildirdiği için onun yerine o dönem Türkçesinde yer alan Arapça “bî-hâd” ifadesini kullanarak açımlayıcı ve yorumlayıcı çeviri stratejisini uygulamıştır. Onun dışında şiirde yer alan “masaf” ve “leşker” kelimeleri tercümede korunurken Arapça “adû” kelimesi yerine Türkçede de kullanılan Farsça “düşman” kelimesi tercih edilmiştir. “Billâh” kelimesi tercümeyle aynen alınırken kaynak metinde zımnî olarak bahsedilen “savaş”, nazmen tercümede Farsça bir kelime olan ve Türkçede de kullanılan “ceng” kelimesiyle açımlayıcı çeviri pratiği yoluyla karşılanmıştır. “Masaftan yüz çevirmem” ifadesinin karşılığı olarak “ben onlarla savaşırım” ifadesini kullanmıştır. Şevket, çevirisinde beyitteki manayı verme yani açımlayıcı çeviri stratejisini kullanmıştır.

Gökmen, nazmen çevirisinde vezin kullanmamış, âhengi ise “a” asonansı ve “eri” kafiyesiyle sağlamıştır. Serbest nazım tekniğiyle yapılan çeviride bugünkü Türkçede kullanılan söz varlığı tercih edilmiş ve şiirde mübalağa, çokluk manasında kullanılan “Kâf tan Kâf” a ifadesi “dağdan dağa” şeklinde açımlayıcı çeviri stratejisi ile tercüme edilmiştir. “Billâh” kelimesi o dönemden günümüze gelmiş ve hâlâ kullanımda olan bir yemin ifadesi olarak tercümede yer almıştır.

Manastırlı Ahmed Efendi, şerhinde “ki” ve “hiç” kelimeleri ile “ez” harf-i cer'i dışında bütün kelimelerin ve “be” harf-i cer'inin anlamını vermiştir. Beytin anlamını verdiği mahsûl-i beyt bölümünde, “leşker-i adû” ifadesini “düşmenin askeri”, “ez Kâf tâ-be-Kâf” kelime grubunu “Kâf a dek”, “billâh” ifadesini de “Allah'a kasem ederim” şeklinde açımlayıcı çeviri pratiği ile çevirmiştir. Tercümeden sonra “ya'nî” ifadesi ile şerhini derinleştirerek düşman askerinin çokluğunu “farazâ cebel-i Kâf gibi” kelime grubuyla ifade edip “Allâhu Tealaya güvenerek hücum edip savaşmış, geri dönmemiş ve Allah'ın yardımıyla muzaffer olmuştur.” şeklinde bir açıklama getirerek yorumlayıcı çeviri stratejisini uygulamıştır. Şerhte, kelimelerin manalarıyla beraber, fiillerin çekimli şekliyle ve isim soylu kelimelerin öge görevini gösteren hâl eklerinin kullanılmasıyla yapısal bir çözümleme yapılmıştır. Beytin anlam katmanları “ya'nî” kelimesiyle derinleştirilmiş ve beyit bütün yönleriyle şerh edilmiştir.

Şeyh Vasfî, çevirisinde kelimesi kelimesine yani harfiyen çeviri stratejisini kullanmıştır. Buraya kadar yapılan çevirilerde “hiç” kelimesi yer almazken Vasfî tercümesine bu kelimeyi dâhil etmiştir. 1891’de yapılan bu tercümede kullanım sıklığı az olan kelimeler dâhil olmak üzere her ifade günümüz Türkçesinde kullanılmaktadır.

Tarlan, nesren yaptığı çevirisinde kelimesi kelimesine çeviri stratejisini kullanıp metne sadık kalmasına rağmen “billâh” ifadesi yerine “Allah hakkı için” söz varlığını tercih etmiş ve hedef dilde açıkça anlaşılmasını sağlayan açımlayıcı çeviri tekniğini uygulamıştır. Buraya kadar yapılan tercüme, nazire ve şerhlerde kullanılan “yüz çevirmem” ifadesini “yüz döndürmem” şeklinde yine tam eşdeğerlikle çevirmiştir.

Köksal da metne sadık kalarak yaptığı çeviride Tarlan’dan farklı olarak “billâh” ifadesini “Allah için” şeklinde açımlayıcı çeviri pratiği ile tercüme etmiş ve deyimsele ifadeyi “yüz çevirmek” şeklinde tam eşdeğerlikle çevirmiştir.

İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından yapılan tercümede beyit daha serbest bir şekilde yorumlayıcı çeviri stratejisi kullanılarak Türkçeye aktarılmıştır. Şiirde yer almayan “her tarafı”, “kuşatsa” ve “asla” kelime ve kelime grubu çeviriye anlamı daha açıklayıcı hâle getirmek için dâhil edilmiştir. “Billâh” kelimesi ise “Allah’a yemin olsun” güncel ve daha anlaşılır bir ifade ile yani açımlayıcı çeviri pratiğinde verilmiştir. Bu tercümede hedef dil okuyucusu gözetilerek onların daha rahat anlayabileceği bir kelime grubu tercih edilerek yorumlayıcı ve açımlayıcı çeviri stratejisi uygulanmıştır.

2. Beyit

چون آفتاب ظلمت کفر از جهان برم
گاهی که صبح تیغ برون آرم غلاف

Çün âfitâb zulmet-i kufr ez-cihân berem
Gâhî ki subh-i tîğ birûn ârem ez-gılâf

Kânûnî, nazmen tahvilinde beyti, aynı vezin ve kafiye Türkçeye tercüme etmiştir:

Mânend-i âfitâb cihân gark-ı nûr olur
Subh-ı zaferde ki çekeyim tîgi ez-gılâf (Emîrî, 1915, s. 40).

Kânûnî’nin bu beyte naziresi şu şekildedir:

Rûşen kılâm zulmet-i küfr[i] çün âfitâb
Ger subhgâh tîğ çeküp idem ez-gılâf (Yavuz & Yavuz, 2016, s. 847).

Şeyh Vasfî, *Bârîka*’da ikinci beytin tercümesini şöyle yapmıştır:

“Bir vakitte ki amûd-ı subha şebih olan kılıcı gılâfından çekip çıkarırım, güneş gibi zulmet-i küfrü cihândan kaldırıırım (Şeyh Vasfî, 1891, s. 47).

Manastırlı Ahmed Dâniş Efendi, *Dest-âvîz-i Dâniş*’de ikinci beyitteki tüm kelimelerin anlamını tek tek verdikten sonra mahsûl-i beyt kısmında beytin şerhini şu şekilde yapmıştır:

“Mâhsûl-i beyt: Güneş gibi küfr karanlığını cihândan giderürüm bir vakt ki sabah kılıcını kından çıkarırım; yanî güneş nice ki gice zulmetini giderir ben dahi sabâh gibi berrâk olan

kılıcı kından çıkardığım vaktde küfr karanlığını mahv u izâle eylerim; hulâsa kılıcımla kâfirleri îmâna götürürüm." (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 392; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 383).

Bu beyit Hüseyin Şevket'in Yavuz Sultan Selim'in *Farsça Dîvânı*'nı manzum olarak tercüme ettiği eserde yoktur.

Ali Nihad Tarlan, eserinde gazelin ikinci beytini nesir olarak Türkçeye şöyle tercüme etmiştir:

"Kılıcımın sabahını kınından çıkardığım zaman güneş gibi doğar ve cihandan küfür karanlığını gideririm." (Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen tarafından yapılan serbest nazım şekliyle tercüme ise şu şekildedir:

Sabah, çıkarınca kılıcımı kınından

Küfür karanlığını güneş gibi kaldırım dünyadan (Gökmen, 2015, s. 91).

Fatih Köksal, beyti Türkçeye şu şekilde tercüme etmiştir:

"Kılıcımın sabahını kınından çıkardığımda güneş gibi doğar, cihandan küfür karanlığını gideririm." (Köksal, 2022, s. 105).

İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından hazırlanan eserde gazelin ikinci beyti şöyle tercüme edilmiştir:

"Aydınlık sabah gibi olan kılıcımı kınından çıkardığım zaman küfür karanlıklarını güneş gibi dünyadan bertaraf ederim." (Kaya vd., 2023, s. 593).

Kânûnî, nazmen tahvilinde fiil dışında neredeyse bütün kelimeleri ve "gılâf" kelimesi ile birlikte gelen "ez" harf-i cer'ini Farsça gramer kurallarına göre çevirisinde kullanmıştır. "Çün" kelimesi yerine onunla aynı anlamda olan "mânend" kelimesini tercih etmiştir. Söz konusu şiirde yer almayan "zafer" kelimesini tercümesine eklemiştir. Birinci fiil olan "berem" fiilini geniş zaman kipiyle çevirirken "birûn ârem" birleşik fiilini emir-istek kipiyle çekimlemiştir. Beyitte yer alan "zulmet-i küfr" tamlamasının anlamını onun tam zıttı olan "gark-ı nûr" tamlaması ile vermesi yorumlayıcı çeviri stratejisine işaret etmektedir. Yavuz, güneşle dünyadan küfrün karanlığını götürürken Kânûnî, güneş gibi dünyayı nura boğmuştur. Yavuz'da kılıcın sabahı kınından çıkarken Kânûnî'de kılıç kınından zafer sabahını getirmek için çekilmiştir. Birebir çeviri yerine zıtlıklar üzerinden çeviri yapılmıştır.

Kânûnî'nin naziresinde "zulmet-i küfr" tamlaması ile "çün", "âfitâb", "tîg" ve "ez-gılâf" kelimeleri harfiyen tekrar edilmiştir. Fiiller Türkçeleştirilmiş ve zemin şiirdeki güneşin zulmet-i küfr karanlığını götürmesi yerine güneşin küfr karanlığını aydınlatması şeklinde yorumlayıcı bir çeviri tekniği uygulanmıştır.

Gökmen, beytin anlamını verirken "-dan" redifleriyle ahenk sağlamıştır. Beytin anlamını kaynak şiire bağlı kalarak aynen vermiştir.

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde kelimelerin anlamını tek tek verdikten sonra beyti tercüme etmiştir. Ya'ni kelimesi ile şerhini derinleştirmiş ve hulasa kelimesi ile beyitteki anlamı açıklayıcı bir pratikte vermiş ve "kılıcımla kafirleri imana getiririm" yorumlayıcı tercümesini şerhine eklemiştir.

Şeyh Vasfî, çeviride kaynak şiire bağlı kalarak kelimelerin anlamlarını benzer anlam benzer biçimde tam eşdeğerlikle vermiştir. “Subh-i tîg” tamlamasını “amud-ı subha şebih olan kılıcı” şeklinde çevirerek açımlayıcı çeviri tekniğini uygulamıştır.

Ali Nihad Tarlan, “subh-i tig” kelimeleriyle tamlama ilişkisi kurarken “bîrun arem ez-gılâf” ifadesinin çevirisinde metne daha sadık kalmış ve tam eşdeğerlik stratejisini uygulamıştır. “Zulmet-i küfr ez-cihân berem” ifadesine “cihandan küfür karanlığını gideririm” karşılığını vererek çevirisinde kısmî eşdeğerlik stratejisini kullanmıştır. Köksal da Tarlan gibi çevirisinde kaynak şiirin imge ve yapısına bağlı kalan bir çeviri pratiğini tercih etmiştir. Kaya vd. beytin anlamını daha serbest ve yorumlayıcı biçimde vermişlerdir. “Subh-i tig” tamlamasına “aydınlık sabah gibi olan kılıç” karşılığını vererek açımlayıcı stratejisini çevirilerinde uygulamışlardır. “Bertaraf ederim” ifadesi ve “zulmet” kelimesinin anlamının karşılığını “karanlıklar” şeklinde çoğul olarak karşılamaları ile yorumlayıcı ve açıklayıcı çeviri stratejisini kullanmış ve daha açıklayıcı ve daha serbest bir pratiği tercih etmişlerdir.

3. Beyit

گر نعره بر کشد ز جگر شیر نر به جنگ
دوزم دلش به سوزن پیکان جان شکاف

Ger na‘ra ber-keşed zi-ciger şîr-i ner be-ceng

Dûzem dileş be-sûzen-i peykân-ı cân-şikâf

Gazelin üçüncü beyti ile Kânûnî’nin nazmen tahvili, vezin ve kafiye açısından aynıdır:

Hasmım urursa naraları hem-çû nere-şîr

Peykânla agzını dikem urmaya tâ ki lâf (Emîrî, 1915, s. 40).

Kânûnî’nin naziresi şöyledir:

Ger nara çeküp gelse adû hemçü nerre-şîr

Tîr-ile idem bir dem anuñ sînesin şikâf (Yavuz & Yavuz, 2016, s. 847).

Şeyh Vasfî, *Bârîka*’da üçüncü beyti yine nesir olarak tercüme etmiştir:

“Esnâ-yı harpte erkek arslan yürekten nara-endâz olursa, iğne gibi olan peykân-ı cân-şikâf ile bağrını delerim.” (Şeyh Vasfî, 1891, s. 47).

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde üçüncü beyitte yer alan kelime dökümü için tek tek gerek gramer açısından gerekse anlam açısından bilgiler vermiştir. Örneğin; “ger edât-ı şart, nara; âvâz-ı bülend, ber; edât-ı istilâ, keşed çeker, ciğer; lisân-ı Türkîde dahi ciger dirler, ‘Arabîde kebed müradifidir, şîr esed ve arslan, ner erkek, be-edât-ı zarf...”. Mahsûl-i beyitte beytin izahını ise şöyle yapmıştır:

“Mâhsûl-i beyt: Eger erkek arslan cengde cigerinden âvâz-ı bülend kaldırır ise cân yarıcı olan ok demreninin iğnesiyle yüregini dikerim; yanî meydân-ı muhârebede arslan gibi yiğit olanları helâk iderim benim silâhıma karşı bir kimse sebât idemez belki serîan vefât ider.” (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 393; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 383).

Bu gazelin üçüncü beyti Hüseyin Şevket'in manzum tercümesinde yoktur. Ali Nihad Tarlan ise gazelin üçüncü beytini şu şekilde Türkçeye aktarmıştır:

"Harpte erkek arslan, ciğerinden nara atarsa can yaran okumun iğnesiyle yüreğini dikerim."
(Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen bu beyti de serbest nazım şeklinde Türkçeye şu şekilde tercüme etmiştir:

Savaş esnasında erkek arslan yürekten atarsa nara

Bağrımı delirim iğne gibi olan öldürücü okumun ucuyla (Gökmen, 2015, s. 91).

Fatih Köksal ise *Savaşta Yavuz Şiirde Selim*'de gazelin üçüncü beytini şöyle çevirmiştir:

"Savaşta erkek aslan ciğerinden nara atarsa can yaran okumun iğnesiyle onun yüreğini dikerim." (Köksal, 2022, s. 105).

İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından hazırlanan eserde gazelin üçüncü beyti şöyle tercüme edilmiştir:

"Savaş esnasında erkek aslan yürekten nara atarsa canı parçalayan temrenin iğnesiyle (ucuyla) bağrımı delirim." (Kaya vd., 2023, s. 593).

Kânûnî'nin nazmen tahvilinde "nara ber-keşiden" deymi benzer anlam fakat farklı biçimde yani kısmî eşdeğerlik ile Türkçeye "nara urmak" biçiminde çevrilmiştir. Şiirde geçen "ciğerden" kelimesi yerine Kânûnî, yorumlama çeviri stratejisi ile "hasım" şeklinde bir karşılık vemiştir. Yavuz'un şiirinde erkek anlamına gelen "ner" Kânûnî'nin şiirinde bu kelimeden türeyen güçlü, kuvvetli anlamına gelen "nere" şeklini almıştır. "Şîr-i ner" tamlamasını, Türkçe sözdizimine daha uygun olan "nere-şîr" yani izâfe-i maglûb şekline dönüştürmüştür. Şiirde birebir çeviride "gönül dikmek" anlamına gelen "dil-i kesi dûhten" deymi; benzer anlam fakat farklı biçim çeviri tekniği ile yani kısmî eşdeğerlikle "ağzını dikmek" anlamında çevrilmiştir. Oysa deyim Farsça sözlüklerde; "be-kesî yâ çizî alaka-ı ferâvân dâšten" (Emînî, 1990, s. 280) yani "bir kişi ya da bir şeye aşırı ilgi duymak" anlamında kullanılmaktadır. Yavuz bu deymi şiirinde birebir aktarım yaparak kullanmıştır. Kânûnî de aynı şekilde deymi birebir karşılık vererek kullanmıştır. Mana gereği Yavuz'un şiirinde geçen "delik, yırtık, yarık" anlamına gelen "şikâf" kelimesi Kânûnî'nin tahvilten tercümesinde "lâf" şeklinde karşılık bulmuştur. Kânûnî'nin beytinde "be-sûzen" ifadesinin ise tamamen çıkarıldığı görülmektedir. Onun yerine "laf urmak" deymi getirilerek açıklama tekniğiyle Türkçeye aktarılmıştır. Kânûnî, zemin şiire yazdığı nazirede nazmen tahvilinden farklı olarak "na'ra ber-keşiden" deyimini benzer anlam ve benzer biçimde kullanmıştır. Şiirde olmayan ve tahvilinde "hasmın" olarak kullandığı kelimeyi naziresinde "adûv" şeklinde almıştır. Aynı şekilde şiirde ve tahvilinde olan "peykan" kelimesini "tîr" kelimesi ile farklı biçimde ifade etmiştir. Şiirde can peykanının gönle açtığı yarayı "iğne ile dikmek" yerine tahvilinde hasmının nara atmasını engellemek için "peykanla ağzını dikmek" manalarını kullanmıştır. Naziresinde ise düşmanın sinisini ok ile yarmak ifadelerine yer vermiştir.

Gökmen, nazmen yaptığı çeviride birinci mısırda benzer anlam ve benzer biçimle yani tam eşdeğerlik çeviri stratejisini kullanmıştır. İkinci mısırda "gönlü dikmek" yerine "bağrı delmiştir" karşılığını vererek yorumlama çeviri taktiğini kullanmıştır. Onun dışında çeviride genelde benzer anlam ve benzer biçimle çeviri pratiği uygulanmıştır.

Dâniş Efendi şerhinde, kelimelerin anlamlarını ve harf-i cerlerin kullanımını verdikten sonra “can-şikâf” tamlamasına vâsf-i terkîbî demiştir. Burada dikkati çeken “nara” kelimesini “âvâz-ı bülend” olarak tanımlamasıdır. Şârih, burada kelimeyi doğrudan çevirmemiş sadece kelimenin temel anlamını vermiştir. Çeviriyi daha açıklayıcı bir pratikte yapmıştır. “Ciğer” kelimesinin Türkçede de aynı anlamda kullanıldığını ve aynı zamanda Arapça karşılığının da “kebed” olduğunu ifade etmiştir. Şerhinde “şîr” kelimesinin Arapça ve Türkçe karşılıklarını vermiştir. “Ber-keşed” fiilini ikiye bölerek “ber” kısmına edât-ı istilâ, “keşed”e de “çeker” manasını vermesine rağmen mahsûl-i beyt bölümünde “âvâz-ı bülend kaldırmak” şeklinde benzer anlam ama farklı biçimle çeviri stratejisini uygulamıştır. Mahsûl-i beyitte beyti, ilk önce söz dizimine yani kaynak metne bağlı kalarak nesre çevirmiştir, sonra ise “ya’nî” kelimesi ile manayı derinleştirerek çevirisine yorum ve açıklama katarak anlatımını zenginleştirmiştir.

Nesir olarak yapılan ilk tercümede Şeyh Vasfî, “nara ber-keşiden” deyimini “nara endaz olmak” şeklinde kısmî eşdeğerlikle çevirmiştir. Şeyh Vasfî, “dil dûhten” deyimine ise 19. yüzyılda Yavuz ve Kânûnî’den ve Farsça sözlüklerden farklı olarak dönemin çeviri pratiğine göre ve Türk’ün anlayış farklılığının yüzyıllar içinde değişmesine bağlı olarak “bağrını delmek” şeklinde bir karşılık vererek daha serbest bir çeviri yapmıştır.

20. yüzyılda Ali Nihad Tarlan “nara ber-keşiden”i “nara atmak” şeklinde kısmî eşdeğerlikle çevirmiştir. O ve Fatih Köksal, Kânûnî gibi “dil dûhten” deyimini kaynak metinden birebir aktarımla Türkçeye çevirmiştir. Kaya vd. onlardan farklı olarak Şeyh Vasfî gibi “bağrı delmek” şeklinde aktarım yorumlayıcı çeviri stratejisini tercümelerinde uygulamışlardır.

4. Beyit

گر روبرو شود به گه رزم مدعی
داند که نیست دعوی مردان ز روی لاف

Ger rû-be-rû şevde be-geh-i rezm müddeî

Dâned ki nîst da‘vî-i merdân zi-rûy-i lâf

Dördüncü beyit Kânûnî’nin nazmen tahvilinde ve naziresinde mevcut değildir.

Şeyh Vasfî’nin *Bârîka* isimli şerhinde nesir olarak şu şekilde çevrilmiştir:

“Müddeî, meydân-ı muhârebede rû-be-rû gelirse kahramânların davâsı lâftan ibâret olmadığını anlar.” (Şeyh Vasfî, 1891, s. 48).

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde kelimeleri tek tek açıkladıktan sonra beyti şöyle şerh etmiştir:

“Mahsûl-i beyt: Eger düşmen ceng vaktinde yüz yüze olur ise bilür ki âdemlerin da‘vâsı öğünmek cihetinden değildir; yanî düşmeni helâk iderim ve muzaffer olurum gibi merdlerin davâsı tefâhür cihetinden olmadığını anlar; düşmen makhûr u müdemmer olduğunu görünce bahâdur u silâhşör ve her mahalde mansûr olduğımızı bi’z-zarûr teslim ider.” (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 393; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 384).

Hüseyin Şevket eserinde bu beyti fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle nazmen şu şekilde çevirmiştir:

Müddeiler gelse meydân-ı vegâda rû-be-rû

Fehm ider elbette olmaz kahramânlık sâde lâf (Şevket, 2023, s. 111).

Ali Nihad Tarlan bu beyti nesir olarak Türkçeye şöyle tercüme etmiştir:

“Düşman harpte karşıma geldiği zaman anlar ki erkeklerin davası, öyle laf değildir.” (Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen'in serbest nazım olarak tercümesi şu şekildedir:

Iddia sahibi (düşman) yüzyüze gelirse meydan muharebesinde

Kahramanların davasının laftan ibâret olmadığını anlar (Gökmen, 2015, s. 91-92).

Fatih Köksal bu beyti Türkçeye nesir olarak şöyle tercüme etmiştir:

“Savaş zamanında mertlik taslayan düşman karşıma gelirse, anlar ki mertlik davası laftan ibaret değildir.” (Köksal, 2022, s. 106).

İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak tarafından hazırlanan eserde de gazelin dördüncü beyti Türkçeye nesir olarak şöyle tercüme edilmiştir:

“Savaş meydanında yiğitlik ve cesaret iddiasında bulunan biri mertlik davasının öyle lafla olmadığını karşıma çıkınca anlar.” (Kaya vd., 2023, s. 593).

Bu beyite yapılan nazmen vezinli tek tercüme Hüseyin Şevket'e aittir. O da tercümesinde şiirden farklı bir aruz kalıbı kullanmıştır. Birebir çeviri yapmasına rağmen “dâned” fiilinin karşılığını “anlamak” manasına gelen “fehm ider” şeklinde vermiştir. “Ez-rûy-i lâf” ifadesinin karşılığı olarak çıkarma çeviri yöntemini kullanarak “sâde” olarak Türkçeye aktarmıştır. Şevket, “be-geh-i rezm” ifadesini “meydân-ı vegâ” benzer anlam fakat farklı biçimle çeviri stratejisi ile aktarmıştır. Gökmen, serbest nazım çevirisinde “müddei” kelimesini parantez içerisinde “düşman” olarak çevirmiş ve çevirisinde kelimesi kelimesine çeviri pratiğini kullanarak kaynak metne bağlı kalmıştır, ancak “be-geh-i rezm” tamlamasına “meydan muhaberesi” anlamı vererek burada yorumlama çeviri pratiğini uygulamıştır.

Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde “merdân” kelimesinin karşılığı olarak “âdem” kelimesini kullanmış ve “ez-rûy-i lâf” ibaresine benzer anlam farklı biçim çeviri stratejisini kullanarak “öğünmek cihetinden” karşılığını vermiştir. “Rû-be-rû” ifadesini ise tam eşdeğerlikle “yüz yüze” manasında çevirmiştir. “Be- geh-i rezm” tamlamasına “ceng vaktinde” şeklinde çevirerek kelimenin birebir karşılığını vermiştir. Ya'ni diye devam ettiği şerhinde anlam boyutunu genişletmiş ve yorum ve açıklamalarla erek dilde beytin anlamını derinleştirmiştir.

Nesir olarak yapılan ilk tercümede Vasfî, kaynak dile bağlı kalarak “merdân” kelimesini “kahramanlar” olarak, şiirdeki benzer kelime gruplarıyla benzer anlamda çeviri yapmıştır. “Be-geh-i rezm” ifadesine “meydân-ı muharebede” ifadesi ile açıklama yani yorumlama tekniğini kullanmıştır. Ali Nihad Tarlan çevirisinde “dava-yı merdân” tamlamasını “erkeklerin davası” olarak çevirmiş, “rû-be-rû” ifadesine “karşı” manasını vererek kısmî eşdeğerlik çeviri stratejisini, “be-geh-i rezm” ifadesine “harpte” anlamını vererek çıkarma çeviri stratejisini kullanmıştır.

Fatih Köksal tercümesinde “be-geh-i rezm” ifadesini “savaş zamanında” manasıyla tam eşdeğerlikle çevirmiştir. Çeviride “mertlik taslayan düşman”, “mertlik davası laftan ibaret değildir” ifadeleriyle açıklama yani yorumlama tekniğini kullanmıştır.

Kaya vd. “be-geh-i rezm” tamlamasına “savaş meydanında” karşılığını vermiştir. Genel olarak çeviride serbest bir çeviri pratiği uygulanmıştır. Hedef dilde okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği bir üslup tercih edilmiştir.

5. Beyit

باید به راستی به میان آمد ار نه خلق
گویند بی شمار سخن از سر گداف

Bâyed be-râstî be-miyân âmed er ne halk

Gûyend bî-şumâr suhan ez-ser-i güzâf

Beşinci beyit Kânûnî'nin nazmen tahvilinde ve naziresinde mevcut değildir.

Şeyh Vasfî'de mevcut olan beyit şu şekilde nesir olarak tercüme edilmiştir:

“Gerçekten meydân-ı mübarezeeye çıkılmalıdır, yoksa herkes yalan olarak bî-hesâb merd-vârî söz söyleyebilir.” (Şeyh Vasfî, 1891, s. 48).

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde beyti mahsûl-i beyt kısmında şu şekilde şerh etmiştir:

“Mahsûl-i beyt: Togrılık ile ortaya gelmek gerekdir yohsa halk yalan hevesinden sayısız kelâm söylerler; yanî makbûl u muteber olan her husûsda togrılıktır halkın yalân sözlerinin peşîz-i nâçiz kadar kıymeti yokdur, âkil olan yalan söylemege mâil olmaz.” (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 393; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 385).

Hüseyin Şevket bu beyti fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle nazmen şu şekilde çevirmiştir:

İstikâmetle hüner meydâna çıkmak yoksa, halk

Lâ-yuad söz sarf ider hem ekseriyyetle güzâf (Şevket, 2023, s. 112).

Ali Nihad Tarlan, beşinci beytin tercümesini şöyle yapmıştır:

“Doğruca harp meydanına çıkılmalıdır. Yoksa halk türlü türlü saçma sapan sözler söylerler.” (Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen'in serbest nazımla yaptığı nazmen çeviri şöyledir:

Gerçekten çıkılmalıdır savaş meydanına

Herkes yalandan sayısız kahramanlık sözü söyleyebilir yoksa (Gökmen, 2015, s. 92).

Fatih Köksal, Tarlan'ın çevirisine benzer, aynı kelime gruplarıyla birebir tercümeyi tercih etmiştir:

“Doğruca savaş meydanına çıkılmalıdır; yoksa halk türlü türlü saçma sapan sözler söyler.” (Köksal, 2022, s. 106).

Kaya, Kavruk ve Çaldak'ın hazırladığı eserde beşinci beytin tercümesine şöyle yer verilmiştir:

“Yiğit olan kişinin pervasızca savaş meydanına çıkması gerek. Yoksa herkes mertlik iddia edebilir, fakat sözünün bir değeri olmaz.” (Kaya vd., 2023, s. 593).

Hüseyin Şevket nazmen çevirisinde farklı bir vezin kullanmıştır. Çeviride kelimeler birebir karşılık bulmuş, sadece açıklama yaparak “hüner” kelimesini eklemiştir. Gerçekte “tehlike ile

karşı karşıya kalmak, gündeme gelmek” anlamına gelen “be-miyân âmeden” deyimini “meydana çıkmak, savaşmak” anlamında açıklama ve yorumlama tekniğiyle çevirmiştir. İkinci mısırda “bî-şumâr” kelimesinin karşılığını Arapça bir kelime olan “lâ-yuad” ile vermiştir.

Gökmen, serbest nazımla yaptığı çeviride “be-miyân âmeden” deyimini “savaş meydanına çıkmak” anlamında çevirerek açıklama ve yorumlama tekniğini kullanmıştır. İkinci mısırda yine açıklama çeviri pratiğinde hedef dile aktarım yapmıştır.

Şerhte, “be-râstî” ifadesine tam eşdeğerlikle “doğruluk ile” karşılık verilmiştir. “Be-miyân âmeden” deyimini yine benzer anlam ve benzer biçim çeviri stratejisi ile “ortaya gelmek” anlamında hedef dile çevrilmiştir. Şârih, ya‘ni ifadesinden sonra beytin daha iyi anlaşılması için yorumlama ve örnekleme yapmaya başlamıştır. Her hususta doğru olmanın ne kadar önemli olduğunu ve yalan konuşmanın değersiz bir para gibi kıymetinin olmadığını ve akıl sahibi birinin yalana meyletmeyeceğini şerhine dâhil ederek açıklama ve yorumlama çeviri stratejisini uygulayarak ahlaki bir öğüt ve hikmet çerçevesinde şerhini genişletmiştir.

Şeyh Vasfî, nesir olarak yaptığı çeviride “be-râstî” ifadesine tam eşdeğerlikle “gerçekten”, “be-miyân âmeden” deyimine “meydân-ı mübarezeeye çıkmak” karşılığını vererek açıklama çeviri stratejisini kullanmıştır. Şiirde “boş söz, manasız laf” anlamına gelen “güzâf” kelimesine karşılık olarak “merd-vârî” anlamını vererek yorumlama tekniğini kullanmıştır.

Ali Nihad Tarlan, çevirisinde “be-râstî” kelimesini “doğruca” şeklinde benzer anlam ve benzer biçimle çevirmiştir. “Be-miyân âmeden” deyimine ise “harp meydanına çıkmak” karşılığını vererek açıklama çeviri pratiğini kullanmıştır. Diğer mısırda aynı söz dizimi ile kelimesi kelimesine aktarım yapılmıştır.

Fatih Köksal’ın çevirisi Tarlan’ın çevirisi ile benzer yönler taşımaktadır. Kaya vd. ise daha serbest bir yaklaşımla hedef dile aktarım yapmışlardır. Çeviriye “mertlik iddia etmek” ya da “sözünün değeri olmaz” gibi eklemeler yapılmıştır. Burada dikkat çeken husus ise, beyitte geçen deyimın gelenek içinde genel olarak aynı anlamda yüzyıllar içinde aktarıldığı görülmüştür.

6. Beyit

در پیش تیغ و تیرِ عدو پایدار نیست
کار زره گران نکند هر حصیرباف

Der-pîş-i tîg ü tîr adû pâydâr nîst

Kâr-ı zirih-gerân ne-kuned her hasîr-bâf

Gazelin altıncı beytini Kânûnî Sultan Süleyman nazmen Türkçeye tahvilinde şiirin aynı vezniyle şöyle Türkçeye aktarmıştır:

Tîg ü sinâna az bulunur göğsünü tutan

Zer-dûz işini işleyemez her hasîr-bâf (Emîrî, 1915, s. 40).

Kânûnî tarafından yazılan nazire şöyledir:

Nâmerd olan sînesine şerha çekmeye

Zer-dûz işini eylemeye her hasîr-bâf (Yavuz &Yavuz, 2016, s. 847).

Şeyh Vasfî, *Bârîka*'da beyti nesren şöyle tercüme etmiştir:

“Kılıca, oka karşı düşman sebât edemez. Zırh yapıcılarını işini hasır dokuyan yapabilir mi?”
(Şeyh Vasfî, 1891, s. 48).

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde beyitteki her kelimeyi açıkladıktan sonra beyti şu şekilde şerh etmiştir:

“Mahsûl-i beyt: Düşmen kılıç ile okun önünde sâbit değildir. Her hasır tokuyıcı zirih yapıcının işini eyleyemez; yanî düşmen hasır gibi zaîf ü hakîrdır, biz cevşen gibi kavî vü metînz, bizim önümüzde sebât idemez ya firâr veyâhûd isâle-i dem ile dûzahda karâr ider.” (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 394; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 385).

Bu beyit Hüseyin Şevket'in manzum tercümesinde fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle şu şekilde çevrilmiştir:

Pâyidâr olmaz adû 'âlemde tîg ü tîrûme

Zırh-gerânun kârını yapmaz hasırcı bî-hilâf (Şevket, 2023, s. 112).

Ali Nihad Tarlan, gazelin altıncı beytini Türkçeye şu şekilde aktarmıştır:

“Kılıç, ok karşısında düşman dayanamaz. Hasır dokumaya alışan, zırh yapmasını becerebilir mi?” (Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen, bu beyti serbest nazımla şöyle çevirmiştir:

Kılıç ve ok önünde duramaz düşman sürekli

Yapamaz her hasır dokuyan zırh yapıcılarını işini (Gökmen, 2015, s. 93).

Fatih Köksal, altıncı beyti nesir olarak şu şekilde çevirmiştir:

“Kılıcın ve okun karşısında düşman dayanamaz. Her hasır dokuyucusu zırh yapmayı beceremez.” (Köksal, 2022, s. 106).

Kaya, Kavruk ve Çaldak, altıncı beyti nesir olarak şu şekilde Türkçeye aktarmışlardır:

“Düşmanın benim ok ve kılıcıma karşı koyması mümkün değildir. Zırh dokuyan biri hasır dokuyanla bir tutulabilir mi?” (Kaya vd., 2023, s. 593).

Kânûnî, tahvilinde beyti çevirirken açıklama stratejisini kullanarak kaynak metinde “kılıç ve okun önünde düşman kalıcı değildir” anlamına gelen mısrayı “kılıç ve oka güğsünü tutan az bulunur” biçiminde çevirmiştir. “Düşman” yerine “göğsünü tutan”, “pâyidâr nîst” yerine “az bulunur”, “zırh yapanların işi” anlamına gelen “kâr-ı zirih-gerân” yerine “altın işleyen” manasına gelen “zer-dûz” ifadesini kullanmıştır. Beyit, vezin ve kafiye dışında başka bir manaya evrilmiştir. Nazirede ise, “düşman” kelimesini “nâmerd” ile karşılamış, “pâyidâr nîst” yerine “şerha çekmek” ibaresini getirmiştir. Zemin şiirde bulunan “kılıç ve ok” nazireye yansımamıştır. İlk mısra “nâmerd olanın göğsünü yarmaya” anlamındadır. İkinci mısra, nazmen tahvili ile aynı olmasına rağmen sadece fiil değişmiştir.

Hüseyin Şevket, nazmen çevirisinde birinci mısrayı harfiyen çevirmiş ama şiirde olmayan “âlemde” kelimesini çevirisine ekleyerek “tîg ü tîr” ifadesini üçüncü tekil şahıstan birinci tekil şahsa çevirmiştir. İkinci mısra da kafiye aynı olmakla beraber başka bir kelime tercih edilmiş

“hasîr-bâf” kelimesi yerine “hasırcı” biçiminde tam eşdeğerlikle çevrilmiştir. “Ne-kuned” aynı şekilde tam eşdeğerlikle “yapmaz” şeklinde Türkçeye aktarılmıştır. O, Kânûnî’de olduğu gibi kaynak şiirden daha farklı bir anlam vermemiştir.

Gökmen, serbest nazım olarak yaptığı çeviride kendi içerisinde bir kafiye tutarlılığı ile birlikte kaynak şiire bağlı kalarak anlamı Türkçeye aktarmıştır.

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhte, kelimelerin anlamlarını ve cümledeki yerlerini açıkladıktan sonra mahsûl-i beyt bölümünde şiiri kelimesi kelimesine nesir olarak Türkçeye aktarmıştır. Ya’nî ifadesiyle şerhi derinleştirmiş, kelimelerin anlamlarını daha geniş ve serbest bir şekilde açıklayıp ilave kelimelerle anlamı daha geniş boyutuyla vermeye çalışmıştır.

Vasfî, birinci mısradaki “pâyidâr” kelimesine “sebât” karşılığını vermiş, nazmen tercümelerde olmayan “hasîr-bâf” kelimesine Manastırlı Dâniş Efendi gibi tam eşdeğerlikle “hasır dokuyan” anlamını vermiştir. İkinci mısradaki manayı da soruya çekmiştir.

Tarlan ve Köksal’ın çevirilerinde ilk mısradaki “kılıç ve ok karşısında düşman dayanamaz” aktarımı benzer yapı ve benzer anlamda yapılmıştır. Tarlan, “hasîr-bâf” kelimesini “hasır dokumaya alışan” şeklinde çevirip mısradaki anlamı soruya bağlarken Köksal, bu mısradaki “her hasır dokuyucu zırh yapmayı beceremez” şeklinde yorumlama çeviri pratiğini tercih etmiştir. Kaya vd. şiirin anlamsal bağlamını daha yorumlayıcı ve genişletme esasına dayalı olarak ilave kelime ya da ifadelerle vermişlerdir. Birinci mısradaki kaynak şiirdeki nesne grubunu birinci tekile taşıyarak farklı biçimde farklı anlamla Türkçeye çevirmişlerdir. İkinci mısradaki fiilde, diğerlerinden farklı olarak hem anlamda hem biçimde açıklama pratiğini kullanmışlardır.

7. Beyit

دارد حسود کین سلیمی و گر نه هست

ما را به مثل آیینۀ تیغ سینه صاف

Dâred hasûd kîn-i Selîmî vü ger ne-hest

Mâ-râ be-misl-i âyine-i tîg sîne sâf

Kânûnî Sultân Süleymân Hân tarafından son beytin nazmen Türkçeye tahvili şu şekildedir.

Merd ol Muhibbî kalma bugün baş u câna sen

Nâ-merd ola kim etmez ise sînesin şikâf (Emîrî, 1915, s. 40).

Kânûnî’nin naziresi ie şöyledir:

Her dem hasûd kendin ko eylesün helâk

Âyine-veş sîneni sen it Muhibbî sâf (Yavuz & Yavuz, 2016, s. 847).

Şeyh Vasfî, şerhinde beyti nesir olarak şu şekilde tercüme etmiştir:

“Hasûdun Selîm hakkında kîni vardır, yoksa bizim sinemiz kılıç âyinesi gibi sâftır.” (Şeyh Vasfî, 1891, s. 49).

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, bu son beyti şu şekilde şerh etmiştir:

“Mâhsûl-i beyt: Hasûd Selîm’e gazab tutar. Yohsa bizim kılıç âyinesi gibi sâfi sadrımız vardır; yanî düşmen hasedinden nâşi ‘adâvet izhâr ider. Selîm’i muharebeye mecbûr eyler yohsa sadrım âyine gibi sâf u mücellâ olduğundan kimseye mugberr değildir. Ve’l-hâsıl halk ile uğraşmak zarûrîdir, ihtiyârî değildir.” (Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 394; Dâniş Ahmed Efendi, 2020, s. 385).

Hüseyin Şevket ise yedinci beyti fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle şu şekilde nazmen Türkçeye aktarmıştır:

Ey Selîmî kîn tutar hâsîd bize yoksa bizüm

Âşîkârdur sinemiz âyine-veş olmakda sâf (Şevket, 2023, s. 112).

Ali Nihad Tarlan, gazelin son beytini şu şekilde çevirmiştir:

“Haset edenler Selîmî’ye kin beslerler. Yoksa bizim sinemiz kılıç aynası gibi saf ve parlaktır.” (Tarlan, 2017, s. 256).

Gökmen, beyti serbest nazımla şöyle çevirmiştir.

Hasetçinin vardır Selîm’e kini

Yoksa bizim göğsümüz saftır kılıç aynası gibi (Gökmen, 2015, s. 93).

Fatih Köksal ise eserinde bu son beytin tercümesine şu şekilde yer vermiştir:

“Hasetçiler Selîm’e kin beslerler. Yoksa bizim gönlümüz kılıç aynası gibi saftır.” (Köksal, 2022, s. 106).

İbrahim Kaya, Hasan Kavruk ve Süleyman Çaldak, birinci mısradaki “kîn” ve “Selîm” kelimeleri arasına izâfet koyarak ibareyi “kîn-i Selîmî” şeklinde yazmışlar ve beyte şu anlamı vermişlerdir:

“Selîmî’ye kalbi kara hasetçiden başkası niçin kin beslesin ki? Bizim sinemiz kılıç aynası gibi saf ve berraktır.” (Kaya vd., 2023, s. 594).

Kânûnî’nin tahvilinde kafiye ve vezin dışında anlam açısından bir örtüşme yoktur. Serbest bir çeviriden bile bahsedilememektedir. Naziresinde mana mealen örtüşmektedir. Zemin şiirde geçen hasetin Selîm’e kin bağlamasını kendini helak etmesine çevirmiştir. İkinci mısradaki ise şair kendine seslenerek sinasını ayna gibi yapmasını tavsiye etmektedir.

Şevket ise Selîm’e seslenerek çevirisinde açıklama stratejisini kullanarak beyti Türkçeye aktarmıştır. “Kîn dâşten” deyimini “kin tutmak” şeklinde Türkçeye aktarırken benzer anlam fakat farklı biçimle çeviri tekniğini uygulamıştır.

Gökmen, kendi içinde bir kafiye oluşturduğu nazmen çeviride manayı birebir şiire sadık kalarak vermiştir. “Kîn dâşten” deyiminin Türkçeye çevirisinde de benzer anlam ve benzer biçimle çeviri tekniğini uygulamıştır.

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde beyitte geçen her kelimenin ve harf-i cer’in manasını vermiştir. Mahsûl-i beyt bölümünde ise beyti birebir kaynak şiire sadık kalarak nesre çevirmiştir. “Kîn dâşten” deyimini “gazab tutmak” şeklinde çevirerek benzer anlam ama farklı bir biçimle çeviri stratejisini uygulamıştır. Ya’nî kelimesi ile şerhinin anlam derinliğini artırmış ve “ve’l-hâsıl” kelimesiyle beyitten çıkarılması gereken asıl manayı vermiştir. Ona göre beyitten çıkarılması gereken öz, “halk ile uğraşmak zaruridir, ihtiyari değildir.”

Şeyh Vassı'nın nesir olarak çevrisinde kelimelerin ve "kîn dâşten" deyiminin çevirisinde de benzer biçim ve benzer anlamla tam bir eşdeğerlik sağlanmıştır.

Ali Nihad Tarlan, çeviriye "parlak" ifadesini ekleme yaparken kendisi gibi Köksal da "kîn dâşten" deyimini "kin beslemek" deymi ile karşılık vererek kısmî eşdeğerlik çeviri pratiğini uygulamıştır. Kaya vd. nesir çevirilerinde ise açıklama ve yorumlayıcı çeviri tekniğini kullanarak hedef dile aktarım yapmışlardır. "Selimî'ye kalbi kara hasetçiden başkası niçin kin beslesin ki?" diyerek soru anlamını çeviriye taşımışlardır.

Sonuç

16. yüzyılda Yavuz'un oğlu Kânûnî tarafından bizzat tahvil edilip nazire yazılan , 19. yüzyılda şerh edilen ve sonraki yüzyıllarda da tercüme edilen bu manzumenin Yavuz'un en beğenilen şiirleri arasında olduğu aşıkardır. Bu çalışma sonucunda dönemin siyasi ve konjonktürel yapısı dikkate alındığında tercümelerin ağırlıklı olarak 19. yüzyıldan itibaren gerçekleştirilmesinin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Yazıya konu olan gazel, Yavuz Sultan Selim tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır. Bahsi geçen şiire ilk önce oğlu Kânûnî tarafından bir nazmen Türkçeye tahvil, bir de nazire yazılmıştır. Nesren çeviride, serbest nazımda ve şerhte zemin şiirin bütün beyitleri Türkçeye tercüme edilmiştir. Nazmen tercümelerde ise Hüseyin Şevket'in üçüncü beyti, Kânûnî'nin nazmen Türkçeye tahvilinde ve naziresinde dördüncü ve beşinci beyitleri tercüme etmediği tespit edilmiştir.

20. yüzyılda Mona Baker tarafından kuralları belirlenen çeviri stratejileri açısından değerlendirildiğinde Kânûnî'nin çeviri tekniği başarılı olup anlamı, vezni ve kafiye neredeyse birebir eşdeğerlikle verdiği tespit edilmiştir. Kânûnî'nin çevirisi, orijinal metnin bütünlüğünü aktarmakta ve doğrudan çevirinin bir örneğini teşkil etmektedir. Beyitlerde bulunan deyimleri ve kelimeleri aynen kullandığı yerler olduğu gibi bazı kelimelerin Arapça karşılıklarını da vermiştir. Fiillerin Türkçe karşılıklarını daha çok tam ve kısmî eşdeğerlikle vermiştir. Fiillerdeki çekimler kaynak şiirin sarfıyla aynıdır. Yeri geldiğinde Türkçeye tahvilinde ve naziresinde kaynak metinde yer almayan kelime ve kelime gruplarını kullanarak açımlayıcı çeviri stratejisini uygulamıştır. Sadece yedinci beyitin hem tahvilde hem de nazirede kafiye ve vezin dışında kaynak şiirle mana açısından hiçbir bağlantısı bulunmamaktadır. Bunun da nedeni mahlasını son beyitte söyleyip şiiri kaynak şiirden farklı bir noktaya getirmek istemesi olabilir. Bu durumda ana öge yani fail değiştiği için kurgulanan şiirin manası da değişmiştir. Kısaca, Kânûnî'nin, metne sadık kalarak tam ve kısmî eşdeğerlikle çeviri yaptığı ve çok nadir açıklayıcı tekniği uyguladığı görülmüştür.

20. yüzyılın başlarında Hüseyin Şevket'in eserinde de zemin şiirin çevirisi nazmen yapılmıştır. Şevket, tercümesinde kaynak şiirin vezni dışında başka bir vezinle tercümesini yapmıştır. Genel itibarıyla tercümeler, şiirin anlamını vermesi açısından başarılıdır. Kaynak şiirde yer alan birçok kelimeyi tekrar düzeyinde aynen tercümesinde kullanırken fiilleri Türkçeleştirmiş ve Farsça çekimdeki kelimelerin aynı zaman ve kişisini vermiştir. Şiirde geçen deyimleri genelde tam eşdeğerlik çeviri pratiği ile Türkçeye aktarmıştır.

Gökhan Gökmen serbest nazımla tercümesini yapmıştır. Şeyh Vassı'nın tercümesi ışığında bir beyit dışında diğer beyitleri kendi arasında kafiye ve/veya redifli olacak şekilde nazmen tercüme etmiştir. Çeviri genelde şiirdeki manayı vermesi açısından başarılıdır. Beyitlerde geçen deyimleri tam eşdeğerlikle yani benzer anlam ve benzer biçimde vermiştir. Onun da nazmen çevirisinde kaynak metne bağlı kaldığı ve hafif düzeyde açıklayıcı ve yorumlayıcı çeviri stratejisini

uyguladığı tespit edilmiştir.

Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi, şerhinde bu manzumenin her bir beytinde bulunan bütün kelime ve harf-i cerlerin anlamını vermiş, mahsûl-i beyt bölümlerinde her bir beyti önce nesir olarak çevirmiş ve daha sonra da “ya‘nî” ifadesiyle beyitlerin anlam boyutunu açıklayıcı çeviri stratejisi ile vermeye çalışmıştır. Son beyitte de “ve‘l-hâsıl” ifadesiyle beyitten asıl anlaşılması gereken manayı hedef dildeki okuyucuya vermeye çalışmıştır. Şârih şerhinde şiiri anlamayı, yorumlamayı ve divan şiirinin estetik boyutunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

Şeyh Vasfî'nin *Bârîka* isimli eserinde çeviri genelde başarılıdır, deyimler tam ve kısmî eşdeğerlikle çevrilmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında Yavuz'un şiirine nesir olarak Ali Nihad Tarlan tarafından yapılan tercüme, şiirdeki anlamı tam olarak yansıtmaktadır. Genel olarak kaynak şiire bağlı kalınarak tam ve kısmî eşdeğerlikle çeviri yapılmış ve daha az ekleme yapılarak anlam verilmeye çalışılmıştır.

2022 yılında Köksal'ın Yavuz'un seçme şiirlerinden çeviri yoluyla oluşturduğu eserinde bu manzumeye de yer verilmiştir. Çeviri tekniği açısından gayet başarılı bir çalışma olan bu eserde anlam odaklı bir pratiğin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Yer yer metne sadık kalınıp bazen de yorumlayıcı ve açımlayıcı çeviri stratejisi uygulanmıştır.

2023 yılında Kaya vd. tarafından hazırlanan eserde genelde yorumlama ve açımama yoluyla daha serbest bir çeviri tekniği göze çarpmaktadır. Bazen yorumlama pratiğinin kullanıldığı, bazen de ilave kelime ve kelime gruplarını ekleme yoluyla genişletme esasına dayalı bir çeviri tekniği benimsenmiştir.

Genel olarak 19. yüzyıldan sonraki çevirilerde çevirmenler kaynak dilden uzakta hedef dile yakın kabul edilebilir çeviriler yapma eğiliminde olmuşlardır.

Sonuç olarak hem padişah hem de şair olarak Yavuz Sultan Selim'in Farsça bir şiirinin tarihî, edebî ve çeviri bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmesinin klasik Türk edebiyatında şerh, nazire ve tercüme geleneğinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı kanaatindeyiz. Ayrıca, klasik Türk ve Fars edebiyatında tercüme ve şerh faaliyetlerinin yalnızca dilsel değil, aynı zamanda yorumlayıcı ve estetik boyutlarını daha derinlikli biçimde kavramaya imkân sağlayacak çalışmaların artırılması gerektiği düşüncesindeyiz.

Kaynaklar | References

- Ali Emîrî (1334/1918). “Yavuz Sultan Selim Hân hazretlerinin Fârsî gazel-i şâhâneleri-Kânûnî Sultan Süleyman hazretleri tarafından nazmen Türkçeye tahvili.” *Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuası*, Naşiri: Ali Emîrî, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Sene 1, 31 Mayıs, s. 39-40.
- Aydemir, Y., Yerdemir, F. (2022). Hüseyin Şevket'in Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanını nazmen tercümesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 29, 281-294.
- Baker, M. (2001). *In other words: A course book on translation*. Routledge.
- Bengi, I. (1990). *A re-evaluation of the concept of equivalence in the literary translations of Ahmed Midhat Efendi: A linguistic perspective* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Bilen, O. (2007). *Çağdaş yorumbilim kuramları*. Şule Yayınları.
- Dâniş Ahmed Efendi (2020). *Dest-âvîz-i dâniş, Yavuz Sultan Selim divanı şerhi*, (S. Üst Erdem & M.Y. Başçetin, Haz.). Gece Kitablığı.
- Demircioğlu, C. (2005). *From discourse to practice: Rethinking “translation” (terceme) and related practices of text production in the late Ottoman literary tradition* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- (2009). “Osmanlı çeviri tarihi araştırmaları açısından “terceme” ve “çeviri” kavramlarını yeniden düşünmek. *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*. Cem Dilçin Armağanı I, vol. 33/II, Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin (ed.), Zehra Toska (guest ed.), Harvard University: 159-177.
- Dilçin, C. (1993). Mantikut-Tayr'ın manzum çevirileri üzerine bir karşılaştırma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 35-52. <https://izlik.org/JA32MU86SJ>
- Emînî, E.K. (1990). *Ferheng-i avâm yâ tefsîr-i emsâl ve ıstılâhât-ı zebân-i Pârsî*. İntişârât-ı Müessesesi-i Matbuât-ı Ali Ekber-i İlmî.
- Erdoğan, M. (1997). Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 286-293.
- Eruz, S. (2010). *Çokkültürlülük ve çeviri-Osmanlı Devleti'nde çeviri etkinliği ve çevirmenler*. Multilingual.
- Es-Seyyid Pir Mehmed bin Çelebi (2018). *Meşâ'irü ş-şu'arâ* (F. Kılıç, Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gürçağlar, Ş. (2014). *Çevirinin abc'si*. Say Yayınları.
- Kaya, İ. & Kavruk, H. & Çaldak, S. (2023). *Yavuz Sultan Selim Han, Farsça divan, karşılaştırmalı metin-çeviriyazı-çeviri*. Fidan Yayıncılık.
- Kânûnî Sultan Süleyman (2014). *Muhibbî Dîvânı kendi hattıyla* (O. Yavuz, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- (2016). *Muhibbî Dîvânı-Bütûn şiiirleri* (K. Yavuz & O. Yavuz, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Köksal, F. (2019). Yavuz Sultan Selim'in Türkçe şiirleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (40), 267-326.

- (2022). *Savaşta Yavuz şiirde Selim, Yavuz Sultan Selim ve şiirleri*. Muhit Yayınları.
- Levend, A.S. (1998). *Türk edebiyatı tarihi (cilt 1)*. Türk Tarih Kurumu.
- Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi (2020). *Yavuz Sultan Selim divânı şerhi, dest-âvîz-i dâniş* (S. Aydın Kurt & B. Terzi Sarı, Haz.). DBY Yayınları.
- Mermutlu, B. (2021). *Tam ve özgün Yavuz Sultan Selim Divânı ve padişaha sunulan minyatiürlü nüsha inceleme ve tıpkıbasımlarıyla*. Büyüyen Ay.
- Mîr Nizâmeddîn Ali Şîr Nevâî (1944). *Mecâlisü'n-Nefâ'is* (A.A. Hikmet, Haz.). Çâphâne-i Bânk-i Millî-i İrân.
- Paker, S. (2004). "Türkiye odaklı çeviri tarihi araştırmaları, kültürel hafıza, unutuş ve hatırlayış ilişkileri", *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları (Günay Kut Armağanı)*, c. 28/I, Harvard Üniversitesi: 275-284.
- (2009). "Terceme ve nazire olarak çeviri: Kültüre bağlı kavramlar ve Osmanlı çeviri tarihi araştırmalarına bir kavramsal çerçeve kurmak". *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*. Cem Dilçin Armağanı II, vol. 33/II, Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin (ed.), Zehra Toska (guest ed.), Harvard University: 89-110.
- (2014). "Terceme, te'lif ve özgünlük meselesi". *Eski Türk edebiyatı çalışmaları IX. . Metnin halleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh*. (Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Ed.). Klasik Yayınları: 36-71.
- Şevket, H. (2023). *Yavuz Sultan Selim divanı. Türkçe manzum tercüme* (Y. Aydemir, F. Yerdemir, Haz.). H Yayınları.
- Şeyh Vasfî (1308/1891). *Bârîka-Yavuz Sultan Selim'in eş'ârıyla tercümeleri*. Şirket-i Müretebiyye Matbaası.
- (2015). *Bârîka-Yavuz Sultan Selim'in Farsça seçme şiirleri ve Türkçe tercümeleri* (G. Gökmen, Haz.). Büyüyen Ay.
- Tarlan, A. N. (2017). *Yavuz Sultan Selim divânı*. Kökler Yayınları.
- Tokmak, A. N. (2015). Yavuz Sultan Selim'in divânında olmayan Farsça şiirleri. *Doğu Esintileri* (3), 1-18.
- Yavuz, K. (2013). Türk şiirinde nazire. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (10), 359-424.
- Yazar, S. (2020). Bakir bir araştırma sahası olarak Osmanlı tercüme geleneği", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 60 (1),153-178. DOI: 10.26650/TUDED2020-0042.
- Yekbaş, H. (2008). Metin şerhi geleneği çerçevesinde şârihlerin divan şiirine yaklaşımları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 189-217.
- Yerdemir, Ş. (2023). Bosnalı Sûdî'nin Gülistân Şerhi'ndeki Farsça deyimlerin Türkçeye aktarımlarının Mona Baker çeviri stratejilerine göre incelenmesi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(2), 540-559.
- (2024). "Muallim Feyzî'nin Mevlânâ'nın bir gazelini Türkçeye tercümesi". *Mevlânâ Araştırmaları -9-* (Adnan Karaismailoğlu, Yakup Şafak, Ed.) Akçağ Yayınları: 209-229.